

Til Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet

Oslo, 15. oktober 2024

NATURVERNFORBUNDETS INNSPILL TIL STORTINSGMELDING OM BÆREKRAFTSARBEIDET I NORGE

Naturvernforbundet takker for muligheten til å gi innspill til regjeringens arbeid med stortingsmelding om bærekraftsarbeidet i Norge. I innspillet vårt har vi svart på tre av fire områder:

- Grønn og inkluderende vekst og verdiskaping
- Et motstandsdyktig lavutslippssamfunn
- Bærekraftige byer og lokalsamfunn

Svarene på de ulike delene må ses i sammenheng, da noen årsaker og tiltak har effekt på flere tema. For å unngå gjentakelser, utdyper vi argumenter bare under ett av temaene.

Innholdsfortegnelse

Felles innspill til alle tema.....	3
Innspillstema 1. Grønn og inkluderende vekst og verdiskaping.....	4
1.1. Bærekraftig produksjon og forbruk.....	4
1.1.1. Årsaker og forbedringspotensial	4
Klodens ressursgrunnlag er begrenset	4
Forutsetning om fortsatt økonomisk vekst	5
1.1.2. Tiltak for å få bærekraftig forbruk og produksjon.....	5
Nær alle ressurser er begrensede	5
Tydelige krav til produsenter	6
Fra en lineær til en sirkulær økonomi	7
Enklere å gjøre gode naturvalg	8
1.1.3. Samarbeid og partnerskap	8
1.1.4. Vellykkete initiativer	9
1.2. Grønn omstilling og inkluderende vekst	9
1.2.1. Årsaker og forbedringspotensial	9
1.2.2. Tiltak for å oppnå grønn omstilling og inkluderende vekst	10
Nye forretningsmodeller og digitalisering i en sirkulær økonomi	10
Drømmen om en bærekraftig turistindustri	10
1.2.3. Samarbeid og partnerskap	11
1.2.4. Vellykkete initiativer	11
Innspillstema 2. Et motstandsdyktig lavutslippssamfunn.....	11
2.1. Klimatilpasning, sikkerhet og beredskap	11
2.1.1. Årsaker og forbedringspotensial	11
2.1.2. Tiltak for å lykkes i arbeidet med klimatilpasning, sikkerhet og beredskap	12
Innføring av sirkulær økonomi med økt ressursproduktivitet	12
Sektorvise forbedringer mot et lavutslippssamfunn	12
Energiproduksjon og stasjonær energibruk.....	13
Bygg.....	13
Transport	14
Industri og næringsliv	15
2.1.3. Samarbeid og partnerskap	15
2.1.4. Vellykkete initiativer	15
2.2. Bærekraftig forvaltning av økosystem gjennom bevaring, bærekraftig bruk og restaurering	15
2.2.1. Årsaker og forbedringspotensial	15

2.2.2. Tiltak for å oppnå bærekraftig forvaltning av økosystemer	15
Effektivt vern og arealnøytral utvikling	15
En bærekraftig fiskeriering	16
Innspillstema 3. Bærekraftige byer og lokalsamfunn	16
3.1. Årsaker og forbedringspotensial.....	16
3.2. Tiltak for å oppnå bærekraftige byer og lokalsamfunn	16
Bærekraftig forbruk hos innbyggerne	16
Bærekraftige kommunale tjenester	16
3.3. Samarbeid og partnerskap	17
3.4. Tilrettelegging for bærekraftsarbeid lokalt og regionalt av forvaltningen	17
3.5. Vellykkete initiativer	17

Felles innspill til alle tema

Hvor bærekraftig er Norge i dag? Det er en viktig avklaring når vi skal diskutere hvilke tiltak som er nødvendige.

[Sustainable Development Report \(SDG\)](#) viser oppnåelse av FNs bærekraftsmål. Norge skårer ifølge SDG 82,23 av 100 oppnåelige poeng og ser dermed ut til å være det syvende mest bærekraftige landet i verden. Dette antyder at Norge ligger helt i front og trenger ikke store endringer. Det er denne SDG-målingen regjeringen legger til grunn i sin perspektivmelding. Rapporten har to tydelige svakheter knyttet til målene, som nå er 40 år gamle. For det første er mange av målene innbyrdes motstridende, uten rangering. For eksempel står mål om fornybar energi mot mål om bevaring av natur. For det andre tar målene ikke hensyn til klodens ressursgrunnlag. Dersom vi ser på [Sustainable Development Index \(SDI\)](#), som i tillegg til helse, utdanning og økonomi tar med klimautslipp og materialforbruk, kommer Norge helt nede på 155. plass. En slik plassering er i langt større grad i tråd med vårt reelle fotavtrykk og gir et riktigere bilde av hvor store endringer vi som samfunn står overfor for å oppnå et reelt bærekraftig samfunn.

Overordnet trenger vi ærlighet, firepartssamarbeid og konkrete tiltak. Regjeringen må være ærlig om de store endringene vi står overfor. Vi må måle de riktige tingene for å vite hvordan den reelle situasjonen er. Norge kan ikke blindt investere seg ut av bærekraftutfordringen. Noen næringer som for eksempel oljenæringen vil forsvinne, mens nye tjenestebaserte næringer vil oppstå. Dette blir krevende for alle, men Norge har de ressursene som trengs for å gjennomføre omstillingen. Om noe land skulle ha mulighet til å led an, er det Norge. Naturvernforbundet håper Stortingsmeldingen viser ambisiøse mål og stor endringsvilje.

Som fastslått i FNs ressurspanels rapport «[Bend the trend - Global Resources Outlook 2024](#)» øker miljøkonsekvensene av ressursforbruk raskere enn folks velferd. Lavere forbruk trenger ikke å bety dårligere livskvalitet, en realitet Naturvernforbundet forventer at Stortingsmeldinga tar på alvor.

Større endringer i Norge har tradisjonelt blitt utviklet gjennom trepartssamarbeid mellom politikere, arbeidstakere og arbeidsgivere. Nå at framtidens samfunn skal formes, må miljøbevegelsen også få en plass ved bordet. Naturen trenger en stemme, og miljøbevegelsen kan bidra med denne, basert på fakta og kunnskap. De kan hjelpe med å skape et ærlig bilde av situasjonen samt bidra til innspill om nødvendige tiltak, herunder kvoter, skatter, subsidier og regelverk.

Innspillstema 1. Grønn og inkluderende vekst og verdiskaping

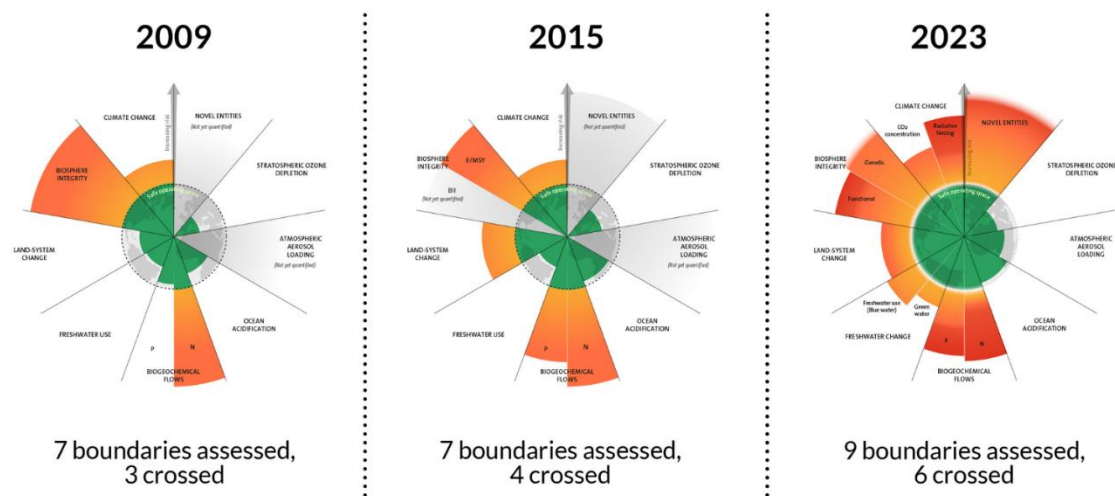
1.1. Bærekraftig produksjon og forbruk

1.1.1. Årsaker og forbedringspotensial

Det er flere underliggende årsaker til at Norge er på 155. plass i Sustainable Development Index når det gjelder bærekraft. De strukturelle årsakene er felles for alle innspillstema, men vi utdyper disse bare én gang.

Klodens ressursgrunnlag er begrenset

Naturvernforbundet er positive til at departementet i sin invitasjon er tydelig på at klimagassutslippene må ned med 90-95 prosent innen 2050, sammenlignet med 1990. Det viser alvoret og gir tydelig beskjed om stor endring. For bærekraftig produksjon og forbruk er målet beskrevet som «betydelig avfallsreduksjon», en vag formulering som ikke gir like stor styringskraft. Avfallsreduksjon tar bare for seg hva som skal skje *etter* bruk, mens vi i Norge først og fremst trenger å redusere forbruket vårt. Klodens ressursgrunnlag og dens begrensninger må ligge til grunn for målene vi setter for omstilling. Siden FNs bærekraftsmål ble satt, har vi fått langt mer kunnskap om klodens ressursgrunnlag og grensene for hvor stor belastning ulike systemer har. [Stockholm Resilience Centre](#) oppsummerer forskningsfronten på dette på en tydelig måte.

Av ni systemer og prosesser på jorda, som vårt økosystem er avhengig av, har vi overskredet grensen for belastning for seks av dem. I tillegg er grensen nær for ytterligere ett system. For flere systemer nærmer vi oss, eller er på grensen til at utviklingen ikke kan reverseres.

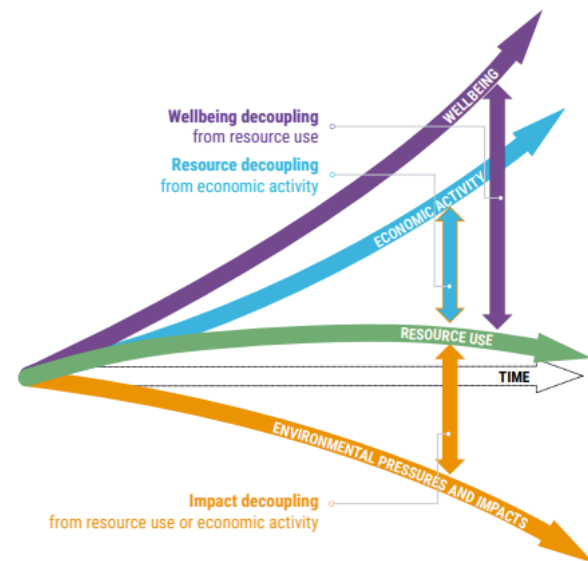
Samlet sett bruker vi mennesker de ressurser jorda skaper på ett år allerede 1. august. Dersom alle hadde hatt et forbruk som nordmenn, hadde overforbruket startet allerede 12. april. Dette viser at det er alvorlig ubalanse mellom de ressursene vi tar ut, og de ressursene som blir tilgjengelige for kommende generasjoner. Gitt at den norske overforbruksdagen allerede er i april, må uttaket av råvarer reduseres med opptil 80 prosent.

Forutsetning om fortsatt økonomisk vekst

Fortsatt økonomisk vekst ligger som en premisse i invitasjonen til innspill, uten begrunnelse. Brundtlandkommisjonen, som i sin tid la fram FNs bærekraftsmål, la derimot bærekraftig økonomisk utvikling til grunn. Denne vridningen til at vi må ha økonomisk vekst, kan ikke legges til grunn som en forutsetning for å nå målet om et bærekraftig samfunn. Det er nettopp forbruksvekst, tett knyttet til ressursuttak, som øker belastningene på natur og klima, på en ikke bærekraftig måte.

I dag er det tett sammenheng mellom økonomisk vekst og uttak av ressurser, mens det ifølge FNs ressurspanel er mulig å frakoble ressursforbruk og miljøpåvirkning fra økonomisk vekst, såkalt «frakopling» («decoupling» på engelsk). Frakopling kan føre til redusert klima- og naturbelastning, men så lenge økonomisk materiell vekst er en premisse blir oppnåelse av grønn og inkluderende vekst og verdiskaping vanskeligere. Redusert ressursforbruk kan gi økt økonomisk aktivitet og velferd.

Figure 1.2: Concept of decoupling.

Source: Revised from IRP (2019b).

1.1.2. Tiltak for å få bærekraftig forbruk og produksjon

Nær alle ressurser er begrensede

Ifølge Klimautvalget 2050 er det knapphet på både energi, biomasse, areal, kompetanse, mineraler og metaller. På stadig flere områder forbraker vi råvarer i langt større tempo enn kloden produserer nytt. Næringsliv, forvaltning, sivilsamfunn og innbyggere må få denne innsikten, og norske mål må gjenspeile denne erkjennelsen. Erkjennelse av at ressurser er begrensede, kan føre til annen forvaltning av ressursene, for eksempel restriksjoner på uttak, kvoter, avgifter og krav om gjenbruk. Dette må skje på en rettferdig måte, slik at ikke forskjellene øker. FNs ressurspanel anbefaler ressurseffektive tiltak og en overgang til en sirkulær økonomi. Dette for å redusere behovet for uttak av naturressurser og dermed også belastning på natur, klima og miljø.

Tydelige mål og tiltak

Det er et gjennomgående problem at Norge har sterke ambisjoner, men når tiltakene kommer, så settes kortsiktige hensyn først og vi skyver problemene foran oss. På denne måten setter vi våre behov foran kommende generasjoners behov, noe som strider med definisjonen av bærekraft.

For å få bærekraftig forbruk og produksjon må det offentlige iverksette hensiktsmessig regulering og rammevilkår. Næringslivet må legge om til bærekraftige forretningsmodeller, og innbyggerne må redusere forbruket sitt gjennom endring i sine forbruksvaner. En grønn omstilling må være rettferdig og ta hensyn til sosiale, geografiske og økonomiske konsekvenser, der sentrale samfunns mål som for eksempel matsikkerhet må ivaretas.

I [Handlingsplanen for sirkulær økonomi](#) som regjeringen la fram våren 2024, framgår det verken hva som er status eller hva som er målet. Dette gjør diskusjoner om tiltak vanskelig: Hvilket mål skal vi styre mot? Norge har mindre enn tre [prosent sirkularitet i økonomien](#). En økning til 70-80 prosent forutsetter drastiske endringer. Vi trenger derfor tydelige mål, og effektive tiltak som faktisk leder opp mot målet.

I tråd med rapportene fra FNs Ressurspanelet og utredningen fra Klimautvalget 2050 må Norge ha et nasjonalt mål for redusert forbruk av materialer. Dette kan oppnås ved bedre utnyttelse av avfallsressurser og et lavere miljøavtrykk fra både produksjon og forbruk. Norge må ha et nasjonalt mål for redusert forbruk av materialer. Naturvernforbundet mener dessuten at vi i tillegg til tydelige mål, trenger å endre det vi måler. Indikator for velferd må erstatte BNP som mål for utviklingen av samfunnet. Velferd og økonomisk aktivitet er frakoplet ressursforbruket, og økonomisk aktivitet er frakoplet miljøbelastning.

Nye avgifter på blant annet uttak av jomfruelige materialer trengs, og det må bli billigere og enklere å ta vare på og reparere produkter. Om det i en overgangsfase er vanskelig å få plass nye avgifter som kan føre til nødvendige endringer, mener Naturvernforbundet at det er riktig å differensiere merverdiavgiften slik at den fremmer gjenbruk.

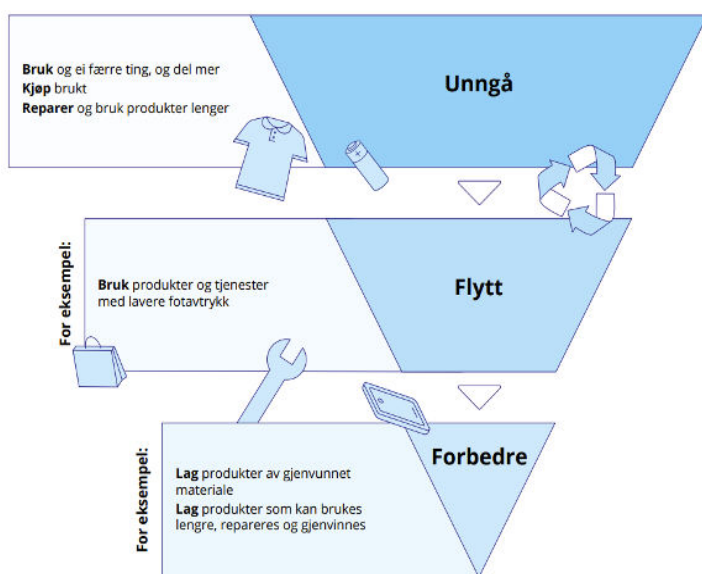
Tydelige krav til produsenter

I [Global Resources Outlook 2024](#) slår FNs ressurspanel fast at dagens produksjon og forbruk av mat ikke er bærekraftig og foreslår tiltak som kostholdsendringer med kosthold som baseres på de nordiske kostholdsrådene. Mat med mindre miljøfotavtrykk, for eksempel mindre forbruk av kjøtt, mer sesongbasert, økologisk og kortreist mat samt redusert matsvinn og -avfall. Samtidig er det nødvendig å ta vare på matjord som egner seg til bærekraftig matproduksjon. Denne typen tiltak kan redusere arealet som trengs for matproduksjon med inntil fem prosent, sammenlignet med 2020-nivået. Samtidig kan det sikre nok mat for alle. Utmarksbeite må brukes framfor kraftfor i den gjenværende kjøttproduksjonen, og bruken av sprøyting av kjemikalier i landbruket må erstattes av biologiske metoder. Markberedning og grøfting må begrenses til et minimum. Det er nødvendig at regjeringen setter tydelige mål og tiltak for å redusere matsvinn og matavfall, samt å bevilge kostholdsendring hos forbrukere.

Ekspertutvalget for grønn konkurransekraft vurderte i sin rapport «[Grønn konkurransekraft](#)» fra 2016 at innføring av sirkulær økonomi er avhengig av at det blir utarbeidet klare krav som gjør at produktene får lengre levetid, lar seg enkelt reparere og er tilrettelagt for ombruk og materialgjenvinning. Disse kravene kan utformes av de ulike bransjene som er involvert, samtidig som det også er nødvendig at myndighetene utarbeider nasjonale og internasjonale standarder og sertifiseringsordninger. Myndighetene må sette klare mål og tilrettelegge med lovverk for å stimulere avfallsreduksjon, ombruk og materialgjenvinning. Dette kan ifølge Ekspertutvalget gjøres gjennom returordninger, utvidede produktansvarsordninger og harmoniserte standarder og sertifiseringsordninger samt videreutvikling av miljømerkeordninger, i samarbeid med industrien og andre europeiske land. I tillegg er det viktig at avfallsråstoff ikke får dårligere konkurransemessige vilkår enn jomfruelige råstoffer og innsatsfaktorer.

Fra en lineær til en sirkulær økonomi

Sirkulær økonomi innebærer å ta vare på verdien av materialressursene lengst mulig. Sirkulær økonomi vil involvere hele verdikjeden og forstås slik: «I motsetning til en lineær økonomisk modell, basert på at man utvinner ressurser, produserer, bruker og kvitter seg med dem via deponi/forbrenning, så er en **sirkulær økonomi** basert på gjenbruk, reparasjon, oppussing/forbedring og materialgjenvinning i et kretsløp hvor færrest mulig ressurser går tapt.»

Kilde: NOU 2023:25

Sirkulær økonomi må kobles sammen med rammeverket «Unngå – Flytte – Forbedre» (UFF) som Klimautvalget 2050 presenterte i sin *NOU 2023:25 Omstilling til lavutslipp - Veivalg for klimapolitikken mot 2050* for en rekke sektorer, eksempelvis for økonomisk aktivitet, velferd og sirkularitet. UFF er et svar på både klima- og naturkrise. Det må legges til grunn, siden absolutt reduksjon i ressursbruken er avgjørende i høyinntektsland for å realisere dekarbonisering og samtidig stanse og reversere tapet av natur og økosystemtjenester som trengs for å dekke sosiale, økonomiske og miljømessige behov.

UFF-rammeverket må suppleres med det såkalte avfallshierarkiet, også kalt ressurspyramiden, som ble lansert i Norge i *NOU 1990:28 Avfallsminimering og gjenvinning*. Det viktigste er å hindre at avfall oppstår.

Det må store endringer til i grunnleggende strukturer og verdikjeder for å oppnå et bærekraftig samfunn. Da er det høyst betenkelig at regjeringen bruker store summer og konkrete politiske løfter på tiltak som sementerer de gamle strukturene. Det er for eksempel kjent at elektronisk avfall og brukte batterier inneholder sjeldne jordarter. I stedet for å satse på en industrialisering av å gjenvinne disse, gir regjeringen signaler i *Handlingsplan for sirkulær økonomi* og i *statsbudsjettet 2025* til å lette prosessen med å få åpnet gruver, til

Kilde: NOU 1990:28

og med på havbunnen. Rike land som Norge må gå spissen for å rydde opp etter eget forbruk før vi legger til rette for ytterligere naturinngrep.

Innføring av en sirkulær økonomi vil redusere behovet for utvinning av naturressurser betydelig. At en sirkulær økonomi vil involvere hele verdikjeden, fører til at de ulike aktørene i verdikjeden må samarbeide og stille krav til hverandre. Slik kan avfallsråstoff bli foretrukket som råstoff for ny produksjon. Avfallsråstoff skal ikke ha dårligere konkurransemessige rammebetingelser enn jomfruelige råstoffer eller innsatsfaktorer. Myndighetene må bidra som kravstiller, tilrettelegger og pådriver. Eksempelvis støtter verken avgifts- og subsidieordninger eller skattesystemet mer reparasjon. Videre er det essensielt at miljøskadelige kjemikalier fases ut, slik at materialer kan gjenvinnes. I tillegg understreker Naturvernforbundet at det som allerede er laget, er det mest miljøvennlige på de fleste områdene.

Enklere å gjøre gode naturvalg

Naturvernforbundets rapport «[Hvordan norsk forbruk utrydder arter](#)» fra 2023 viser sammenhengen mellom norsk privat forbruk og naturtap globalt. Det framgår av rapporten at nordmenns forbruk bruker mye areal og materialer, og at nordmenn per innbygger er en av verstingene når det gjelder privat forbruks effekt på artstap. At sammenhengen mellom forbruk og naturtap ikke løftes mer fram, kan være en årsak til at forbruket stadig øker.

Ettersom regjeringen legger opp til mer kjøpekraft og økonomisk vekst, blir det en dobbeltkommunikasjon mot innbyggere og organisasjoner når de blir bedt om å redusere eller endre forbruket sitt. Det er lite informasjon å finne om hva slags forbruk som gir mest natur- eller artstap, så befolkningen blir overlatt til selv å finne ut hva de bør gjøre. På noen områder er produktene som er minst belastende for naturen, også de dyreste. For eksempel kan togreiser være dyrere enn flyreiser, økologiske produkter dyrere enn de som bruker sprøytmidler, og møbler og tekstiler som varer lenge, er ofte dyrere enn de som kasserer raskere. For noen nordmenn er det økonomien som setter begrensninger på hvilke valg de kan gjøre uten forsakelser på andre viktige områder. Det er derfor viktig at regjeringen tilrettelegger for miljøvennlige valg gjennom blant annet avgifts- og subsidieordninger eller skattesystemet samt informasjonskampanjer. Dette er i tråd med budskapet i [Global Resources Outlook 2024](#), som nevner at det må være enklere for forbrukerne å ta bærekraftige valg.

1.1.3. Samarbeid og partnerskap

I invitasjonen nevnes det at det offentlige, næringslivet og innbyggere må bidra til en mer sirkulær økonomi samt mer bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre. Naturvernforbundet er enig i det og er positive over opprettelse av Norges første nasjonale folkepanel som blir konsultert om stortingsmelding om bærekraftsarbeid i Norge. Videre understreker Naturvernforbundet at også internasjonalt samarbeid er viktig.

Frivillige organisasjoner innenfor miljøbevegelsen sitter på mye kunnskap og når ut til mange innbyggere gjennom medlemskap eller annen tilknytning. Å trekke disse inn i arbeidet med å omstille økonomien til å bli sirkulær, vil kunne tilføre både kunnskap, løsninger og gjennomføringskraft.

1.1.4. Vellykkete initiativer

Internasjonalt er EØS-samarbeidet og utvikling av regelverk som følge av samarbeidet noe som bidrar positivt på flere saksområder. Her viser vi eksempelvis til EUs grønne giv og kjemikaliregelverket REACH.

Allerede i dag er det en rekke private selskaper som har utnyttet de forretningsmessige mulighetene ved ombruk, reparasjon og materialgjenvinning. Eksempler er pante- og retursystemer for drikkevareemballasje (Tomra og flere), bruk av returpapir, glassavfall til isolasjon (Glava) og plastavfall til kontorstoler (Håg). Produksjonsavfall blir utnyttet, og bistrømmer blir foredlet og utnyttet til ny produksjon. Finn.no er Norges største bruktmarked og viser at kjøp og salg av brukte varer har stort nedslagsfelt. Loppemarkeder, bruktbutikker og tradisjonelle reparasjonsverksteder har bidratt positivt i «alle år», og vi ser nye initiativ som supplerer det tradisjonelle.

Elektroniske tjenester basert på nye teknologiske plattformer for leie og omsetning av brukte gjenstander etableres stadig. I tillegg til nettstedet kommer det stadig flere «apper» som tilbyr utleie av klær og andre ting. Utviklingen fra å eie til å leie forventes å bli sterkere, og store aktører kommer til å gå inn for å utforske de forretningsmessige mulighetene i slike løsninger. Bærekraftig forbruk må innebære redusert forbruk. Dette må myndighetene erkjenne og legge til rette for.

Bærekraftig produksjon innebærer forretningsideer og forretningsmodeller som ikke overskrider de rammene hensynet til naturen og klimaet settes. De bidrar til å redusere uttaket av nye ressurser totalt, ikke bare relativt, og de beholder allerede uttatte ressurser i omløp lenge. Smart design, sirkulære verdikjeder, reparasjons- og tjenestetilbud, delingsøkonomi og lavere utskiftingstakt er viktige elementer i en slik utvikling.

1.2. Grønn omstilling og inkluderende vekst

Naturvernforbundet er kritisk til premisset om økonomisk vekst som forutsetning for bærekraftig utvikling. Som tidligere beskrevet i [punkt 1.1](#) må virkemiddel i fremtiden ta inn over seg at klodens ressursgrunnlag er begrenset, og at rikelig tilgang til billig energi bare vil forsterke uttaket av ressurser.

1.2.1. Årsaker og forbedringspotensial

Naturvernforbundet er enige i at klima- og miljøavtrykk må ned og viser til redegjørelse i [punkt 1.1.1](#). Begrensede ressurser samt videre økonomisk vekst som ligger til grunn, identifiseres også som årsaker til utfordringene på dette område. Det er derimot uklart fra invitasjonen til innspill om departementet ser for seg både økonomisk vekst og økt sysselsetting. I regjeringens [perspektivmelding](#) går det tydelig fram at også tilgang på arbeidskraft vil være begrenset i årene framover. Ny teknologi som også er arbeidskrevende, kan derfor tappe arbeidsmarkedet for arbeidskraft som også trengs i helse- og omsorgssektoren, og dermed ikke føre Norge nærmere et bærekraftig samfunn.

1.2.2. Tiltak for å oppnå grønn omstilling og inkluderende vekst

Vi viser også til [tittel om sirkulær økonomi](#) ovenfor.

Nye forretningsmodeller og digitalisering i en sirkulær økonomi

For å oppnå nye produksjonsmetoder og forbruksmønstre i en sirkulær økonomi står nye forretningsmodeller sentralt. Disse er, ifølge [Ekspertutvalget for grønn konkurransekraft sin rapport](#), viktig for å redusere avfallsproduksjonen, tilby helt nye løsninger for dekning av behov for tjenester og bidra til kostnadseffektive ordninger for utleie og omsetning av brukte varer.

Det er på tide å diskutere maksuttak, kvoter og avgifter på begrensede ressurser. Naturvernforbundet mener oppmerksomheten må flyttes fra reduisering av avfall til redusert uttak av nye ressurser. For å nå det, må alle typer virkemidler endres: skatte- og avgiftspolitik, forskning, tilskudd, samt rammebetingelser av ulike slag. Det vi ønsker å redusere, må skattelegges og det vi ønsker å øke, må få fritak og subsidier.

Ekspertutvalget nevnte i sin rapport at samspillet mellom bruk av markedskrefter og myndighetenes i sin rolle som samfunnsutviklere og rammesettere blir avgjørende for å sikre utvikling av nye, bærekraftige forretningsmodeller.

Digitalisering og det mer uspesifiserte «*ny teknologi*» løftes fram i invitasjonen som viktige virkemidler. Her er det viktig å presisere at ny teknologi ikke automatisk medfører nye og mer natur- og klimavennlige bærekraftige forretningsmodeller. Tvert imot krever en del ny teknologi sjeldne jordarter som vanskelig kan skaffes uten store negative konsekvenser for natur og klima. Videre er digitalisering og spesielt økt bruk av kunstig intelligens svært energikrevende. Til nå har energi blitt framskaffet etter hva som er etterspurt i markedet. Et bærekraftig samfunn prioriterer energibruk strengt og tilbyr ikke dette etter «først til mølla»-prinsippet, som i dag.

Drømmen om en bærekraftig turistindustri

I invitasjonen til å komme med innspill er ett av målene at «*Bærekraftig reiseliv skal bli en viktig næring med høy kvalitet og lav miljøpåvirkning*». I dette ligger det en iboende motsetning. Tanken om at natur først har verdi når den brukes av mennesker, og at naturen derfor skal utnyttes, står i sterk kontrast til naturens egenverdi og det økte behovet for vern av natur. Allemannsrett kan ikke kommersiell utnyttes, og besøksforvaltning trengs. I *NOU 2023:10 Leve og oppleve – Reisemål for en bærekraftig fremtid* definerte utvalget besøksforvaltning som at det «*innebærer å utvikle strategier og benytte ulike verktøy for å forebygge og avbøte uønskede konsekvenser av besøk på naturmiljø, kulturmiljø og/eller i lokalsamfunn [samt] øke den sosiale, kulturelle, økonomiske og miljømessige verdiskapingen av besøk*». Utvalget påpekte at besøksforvaltning er essensielt i lokalsamfunns- og reisemålsutvikling samt i naturforvaltning.

Vi registrerer også at flere aktører ønsker å satse på videre vekst i former for turisme med høyt klimagassutslipp og ressursforbruk, der cruiseturismen i kombinasjon med lange flyreiser framstår som noe av det verste.

Lokal motstand mot turisme har økt, med til dels sterke konfrontasjoner i andre land. Også i Norge reageres det mot stadig økende turisme. At turistnæringen trenger en omstilling, er

utvilsomt, men vi trenger ikke en egen satsing for å bygge ut turisme på steder som i dag ikke er berørt. Regjeringen synes å legge mer vekt på potensielle arbeidsplasser og økonomisk vekst, enn et reelt bærekraftig samfunn.

1.2.3. Samarbeid og partnerskap

Naturvernforbundet viser til [punkt 1.1.3.](#)

1.2.4. Vellykkete initiativer

Naturvernforbundet viser til [punkt 1.1.4.](#)

Innspillstema 2. Et motstandsdyktig lavutslippssamfunn

2.1. Klimatilpasning, sikkerhet og beredskap

I lov om klimamål (klimaloven) står det at Norge skal bli et lavutslippssamfunn i 2050. Dette betyr at klimagassutslippene må begrenses til 2,5–5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter.

Naturvernforbundet mener at et lavutslippssamfunn er kjennetegnet av at klimagassutslippene er redusert med 90-95 prosent, at tapet av natur er stanset og reversert og at ressursproduktiviteten er økt gjennom redusert forbruk og sirkulær økonomi slik at Norge har redusert sitt fotavtrykk med to tredeler. Uttak av naturressurser må kraftig reduseres, og bruken av naturressurser må være mer ansvarlig med tanke på bedre global fordeling av nytten.

2.1.1 Årsaker og forbedringspotensial

I vårt innspill fokuserer vi på forbedringspotensial.

I en teknisk analyse Klimautvalget 2050 fikk utført, viste det seg vanskelig å begrense utslippene til under 5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter, selv med negative utslipp, og dette forutsatt at alle mulige teknologier og ressurser var tilgjengelige. Utvalget erkjente at det er knapphet på alle ressurser som trengs for en omstilling: energi, biomasse, area, kompetanse, mineraler og metaller. Klimautvalget 2050 argumenterer derfor at vi i Norge må diskutere hvilke typer utslipp vi kan ha med oss i 2050. Enkelte utslipp, som for eksempel fra branner, kan vi ikke unngå. Hvis vi skal ha jordbruk i dette landet, er det også en del utslipp fra jordbruket som ikke kan unngås.

Reduserte klimagassutslipp og unngåtte naturinngrep kan i stor grad løses gjennom redusert forbruk, ved å ta bedre vare på materiellressursenes verdi og innføring av sirkulær økonomi. For å få ned forbruket av ulike ressurser som fører til store klimagassutslipp, foreslo Klimautvalget 2050 et nasjonalt mål for utslipp fra forbruk, inkludert utslipp i andre land, og presenterte UFF-rammeverket som ble forklart under [punkt 1.1.2.](#)

Klimautvalget 2050 tok til orde for å prioritere velferd framfor materiell velstand og ville ha en økonomisk vekst som er konsistent med klimamål og sirkulær økonomi. Utvalget etterlyste

også virkemidler for å fremme sirkulær økonomi. Satsingen på avfallsforbrenning med karbonfangst og -lagring (CCS) er å begynne i feil ende.

Utredningen fra Klimautvalget 2050 viet også plass til hvordan norske aktiviteter påvirker klimagassutslipp, naturinngrep og miljøkonsekvenser i andre land. Klimautvalget 2050 foreslo at Norge må meisle ut en politikk for reduserte utslipp i andre land og få med utslippskilder som ikke inngår i klimaregnskapet som utslipp fra varer og tjenester som Norge eksporterer, og hvordan havet som økosystem påvirkes.

2.1.2. Tiltak for å lykkes i arbeidet med klimatilpasning, sikkerhet og beredskap

Innføring av sirkulær økonomi med økt ressursproduktivitet

Økt ressursproduktivitet vil redusere klimagassutslippene. Det internasjonale ressurspanelet, organisert av FNs miljøprogram, kom med et klart budskap til klimakonferansen i Paris i desember 2015: «*En frakopling av økonomisk vekst fra miljø- og ressursforringelse og å utvikle en sirkulær økonomi gjennom ombruk, gjenvinning og bruk av avfall som råstoff for ny produksjon, er nøkkelstrategier for å redusere både klimagassutslipp og annen miljø- og ressursbelastning.*»

Omstillingen til en sirkulær økonomi ble allerede nevnt som et tiltak under [punkt 1.1.2](#). Naturvernforbundet vil påpeke at vi kan oppnå følgende i et motstandsdyktig lavutslippssamfunn ved å gjøre økonomien sirkulær og reduserer avfallsmengden:

- Skape mer av mindre, uten klimagassutslipp. Mer effektiv bruk av materialressurser gjør at den økonomiske veksten frakoples ressursforbruk og miljøbelastning i tråd med FNs bærekraftsmål 8.4.
- Færre ressurser går til spille i form av avfall som forbrennes eller havner på deponi. Det vil også føre til mindre behov for å utvinne jomfruelige råvarer, med de negative miljøkonsekvensene dette har.
- Større verdiskapning, flere arbeidsplasser og reduserte klimagassutslipp. Ifølge en egen studie utført av *Club of Rome* kan Norge skape 40 000 nye arbeidsplasser, redusere CO₂-utslipp med omtrent syv prosent og forbedre handelsbalansen med over to prosentpoeng.
- Nye forretningsmodeller gir også reduserte klimagassutslipp.

Sektorvise forbedringer mot et lavutslippssamfunn

Klimautvalget 2050 påpeker at det er nødvendig å redusere transportbehovet og vri transporten over på mindre miljøskadelige transportformer, jamfør UFF-prinsippet, i tillegg til å ta i bruk nye teknologier som reduserer alle transportformenes klima- og miljøfotavtrykk. Et viktig poeng fra Klimautvalget 2050 er at myndighetene må gjennomføre en såkalt planvask av alle samferdselsprosjekter, for å unngå utbygginger med store klimafotavtrykk og som legger føringer for transportsystemet som det er vanskelig å endre på i ettertid. I energisektoren er energisparing og energieffektivisering det viktigste. Utbygging av mer kraft og kraftledninger må ta hensyn til konsekvensene av arealinngrep.

På tvers av sektorer må regjeringen fastsette krav til reduksjon i utslipp fra hver sektor og etablere et system som sikrer etterlevelse. Det må fastsettes fastsette mål om at tapet av natur skal stanses.

Energiproduksjon og stasjonær energibruk

Det bør stilles krav til årlig forbedring av energieffektivitet for at det norske energiforbruket skal kunne halveres.

Naturvernforbundet går inn for at det bør utarbeides en handlingsplan med mål om at bruken av fossil energi skal kunne halveres innen 2030 og fases helt ut innen 2040. Videre bør det utarbeides en plan for utfasing av olje- og gassutvinningen samt for bruk av knappe bioressurser. Biomasse er en begrenset ressurs, og bruken må derfor primært begrenses til trematerialer til bygging, til reduksjonsmiddel i prosessindustrien, til innsatsfaktor i kjemisk industri, til ulike bruksformer som kan redusere plastbehovet, til vedfyring og til mat/fôr. Noe biodrivstoff kan utnyttes som tilleggprodukt fra bioraffinerier, som Borregaard.

Det må igangsettes en kritisk vurdering av alle ønskene om tilgang til mer kraft. Naturvernforbundet mener det er feil å bruke knappe kraftressurser til å elektrifisere olje- og gassinstallasjonene med strøm fra land eller produsere kryptovaluta. Statnett må få fullmakt til å prioritere tilgang til kraft ut fra kriterier for samfunnsnytte.

For å skaffe til veie elektrisk kraft for å erstatte fossil energi vil Naturvernforbundet, i tillegg til energieffektivisering og energisparing, peke på oppgradering av eksisterende vannkraftverk, utbygging av solkraft på tak, over og under veier og jernbane samt solkraft og vindkraft på «grå» arealer. Havvind må utvikles på naturens premisser.

Bygg

I et lavutslipps samfunn ser Naturvernforbundet for seg at alle bygg er godt isolerte, at de er laget for flere bruk og lett kan bygges om samt at oppvarmingen i mindre grad er basert på direkte bruk av elektrisitet og i større grad på varmepumper samt fjern- og nærvarme fra bioenergi. Energiforbruket i bygg må halveres innen 2050.

Energieffektivisering og -sparing er den raskeste, minst kostnadskrevende og mest miljøvennlige måten å framskaffe den energien på. For å utløse potensialet for energieffektivitet foreslår Naturvernforbundet å kombinere krav og reguleringer, informasjon og veiledning samt lån og støtte. Det må vurderes energioppfølgingssystem (EOS) for alle bygg og virksomheter med forbruk større enn 100 000 kWh per år, «Minimum Energy Performance Standards» som fastsetter standard for energiforbruk i eksisterende bygninger, obligatoriske grønne leieavtaler, økt bruk av energisparekontrakter og utredning av en ordning med hvite sertifikater (omsettbare energisparesertifikater).

Disponibelt boareal per person må være mindre enn i dag, og det må være færre hytter, særlig hytter med høy standard. Regelverket for utleie må forenkles, og det må bli et høyere innslagspunkt for skatt på utleie.

Naturvernforbundet foreslår å etablere digitale materialbanker for å gjenbruke materialer. Til byggearbeid må alle anleggsmaskinene være elektriske.

Transport

I et lavutslippssamfunn må transportarbeidet bli langt mindre enn i dag, både til lands, til vanns og i lufta. Nullvekstmålet for biltrafikken må forsterkes for å bli et reelt reduksjonsmål for byene.

Persontransporten må i hovedsak flyttes til gange, sykling, ulike elektriske kjøredoninger og kollektive transportmidler. Mye av økningen i persontransporten skyldes transport til skole og fritidsaktiviteter. Her kan gevinster oppnås ved samkjøring, kombinasjon av flere reisemål samt økt bruk av sykler. Også i lokalsamfunn med spredt bosetting kan transportbehovet reduseres gjennom god planlegging ved å kombinere flere transportformål dersom det er tilrettelagt, for eksempel ved å kombinere reise til butikk med reise til fritidsaktiviteter. I tillegg må mobiliteten ha et annet bevegelsesmønster der jobbreiser i stor grad erstattes av møter på digitale plattformer, og at hjemmekontor brukes dersom det er mulig. Veipolitikken må endres, vekk fra store utbygginger som gir store arealbeslag og klimagassutslipp og over på å heller ta vare på og utbedre de veiene vi har.

For å oppnå redusert transportomfang og skifte fra bil til kollektivtransport, sykkel og gange må staten legge tydeligere føringer for kommunenes arealbruk med tanke på redusert transport og for å oppnå areal- og energieffektiv transport. Kommunene må omprioritere veiarealer fra bil til kollektivtrafikk, syklist og fotgjenger. Staten må la være å bygge ut infrastrukturprosjekter som skaper mer trafikk, som kapasitetsøkende motorveier. En såkalt planvask av alle samferdselsprosjekter er derfor nødvendig. Myndighetene må bruke mer penger på jernbane og annen kollektivtransport og til å legge til rette for sykling og gange. Det er også viktig at staten lokaliserer sine arbeidsplasser og virksomheter slik at det gir lav bilbruk. Videre må differensiert veipricing innføres for å sikre riktig pricing av transport, noe som vil gjøre det mulig med svært høye avgifter på bruk av dieselbiler i byene i rushtidene, mens det blir lave avgifter på bruk av elbil i grisgrendte strøk, der miljø- og køkostnadene er lave.

Godstransport over lengre distanser skal foregå på jernbane eller med skip, og lokal distribusjon må skje med elektriske kjøretøy. Utvikling av terminaler for effektiv omlasting fra lastebil til skip og jernbane skal stimuleres. Bevilgninger, avgifter og støtteordninger må bygge opp om dette.

En fortsatt vekst i flytrafikken vil gjøre utfordringene enda større. Det er viktig at myndighetene ikke bygger ut kapasiteten, for eksempel en tredje rullebane på Gardermoen. Siden Taxfree-ordningen stimulerer til mer reising, må den avvikles og suppleres med at staten bevilger penger direkte til å opprettholde distriktsflyplassene. Norge må gå sammen med sine naboland å innføre CO₂-avgift på flygninger seg imellom. I tillegg må flypassasjeravgiften økes, særlig på reiser ut av EØS-områder, der det i dag er verken CO₂-avgift eller kvoteplikt.

Elektrisitet, biogass, grønt hydrogen og grønn ammoniakk skal brukes som drivstoff, med mål om minst mulig energibehov, mens så godt som all jernbane må drives av elektrisitet fra fornybare energikilder. Mesteparten av sjøtransporten må drives ved hjelp av elektrisitet, biogass, hydrogen eller ammoniakk. Det må stilles krav om at alle cruise- og turistbåter som anløper norske havner, skal være utslippsfrie innen 2026.

Industri og næringsliv

For å nå et lavutslippssamfunn må olje- og gassutvinningen utfases innen 2040. Prosessindustrien skal i stor grad baseres på gjenvunnet materiale og nye utslippsfrie teknologier. Karbonfangst og -lagring kan bare anvendes i sementindustrien, enkelte andre typer prosessindustri og til å oppnå negative utslipp.

Det må stilles strenge krav til energieffektivisering og utslippsreduksjoner til virksomheter som mottar midler fra CO₂-kompensasjonsordningen. Næringslivet må måle sitt fotavtrykk og grad av sirkularitet.

2.1.3. Samarbeid og partnerskap

Som påpekt av Riksrevisjonen i kritikken av Grønn bok, bør samordningen mellom departementer og direktorater bli langt bedre. Et eksempel er arbeidet med energieffektivisering der virkemidlene fins i Energidepartementet og NVE, i Kommunal- og distriktsdepartementet, Direktoratet for byggkvalitet og Husbanken samt i Klima- og miljødepartementet og Enova.

2.1.4. Vellykkete initiativer

Selv om Norges fotavtrykk er stort, har Norge bidratt med finansiering av tiltak for reduserte utslipp i andre land. Gode eksempler er det norske klima- og skoginitiativet REDD+ og bidraget til Green Climate Fund.

2.2. Bærekraftig forvaltning av økosystem gjennom bevaring, bærekraftig bruk og restaurering

2.2.1. Årsaker og forbedringspotensial

Kommunene har fått for stort ansvar for arealpolitikken. I tillegg må rammene for all samfunns- og arealplanlegging ta utgangspunkt i utfordringen med å hindre farlige klimaendringer og å ta vare på naturen. Det er mange mulighetene for å utvikle gode byer og levende lokalsamfunn innenfor disse rammene, men da må vi ta bort forestillingen om fortsatt økt materiell vekst og at inngrep i naturen er gratis. Naturvernforbundet viser til [punkt 1.1.1](#).

2.2.2. Tiltak for å oppnå bærekraftig forvaltning av økosystemer

Effektivt vern og arealnøytral utvikling

30 prosent av Norges areal til lands og til havs må få et effektivt vern, og resten må forvaltes bærekraftig. I tillegg må nedbyggingen av natur stanses. Isteden må «grå» arealer utnyttes og ødelagt natur restaureres. Vi må også restaurere store mengder natur.

Hvor og hvordan byer, tettsteder, boligområder og næringsområder utvikles, har stor påvirkning på miljøet. Dette påvirker blant annet naturområdene, friluftsområder som er viktige for folk flest, jordressurene til matproduksjon og behovet for bilbruk. Kommunene har ansvaret for dette. For at Norge som nasjon skal greie å innfri bærekraftsmålene og de

internasjonale klima- og naturforpliktelsene, må det komme tydeligere og sterke statlige føringer for kommunenes arealplanlegging. Vi trenger bedre og mer forpliktende arealplanlegging, og statsforvalterens rolle må styrkes. I tillegg må det innføres et forbud mot nedbygging av særlig verdifulle områder, og et mål om arealnøytral arealutvikling for å ta vare på nok natur. Eksisterende planer må nødvendigvis justeres i tråd med disse målene gjennom såkalt planvask.

En bærekraftig fiskerier

Fiskerier kan bare bruke utslippsfrie fiskefartøyer og ikke bunntål lenger. Verdien av hva vi høster fra havet skal økes gjennom god bestandsforvaltning og mer lokal foredling før salg til forbruker. Fiskeoppdrett skal foregå i lukkede anlegg uten klimagassutslipp og har mindre omfang enn i dag. I tillegg må det satses på naturbaserte marine næringer som omfatter mer høsting av lokal sesongmat, hyppig forekommende, men lavt utnyttede arter, ulike former for marin bioprospektering og restaurering av naturtyper og fjordområder som tidligere er blitt ødelagt.

Innspillstema 3. Bærekraftige byer og lokalsamfunn

3.1. Årsaker og forbedringspotensial

Naturvernforbundet viser til årsaker som beskrevet under [punkt 2.2.1](#).

3.2. Tiltak for å oppnå bærekraftige byer og lokalsamfunn

Naturvernforbundet viser til tiltak vedrørende transport som beskrevet i [punkt 2.1.2](#), samt tiltak om arealplanlegging under [punkt 2.2.2](#). I tillegg er redusert forbruk viktig for å redusere byenes og lokalsamfunnens negative påvirkning på miljøet.

Bærekraftig forbruk hos innbyggerne

Kommuner må stimulere til et mer bærekraftig forbruk ved å gi konkrete tips om hvordan innbyggere kan unngå å kjøpe nye produkter, blant annet ved å avstå fra forbruk, kjøpe produkter med lang levetid og forfremme reparasjon og gjenbruk. Kommuner kan etablere støtteordninger for redusert materielt forbruk og reparasjons- og delingsordninger.

Eksempelvis kan kommuner gjøre en oversikt over reparatører tilgjengelig etter [eksemplet i regi av Naturvernforbundet](#). Kommuner må også etablere fysiske steder der produkter kan deles og som fremmer gjen- og ombruk. Et velfungerende eksempel som allerede fins, er BUA, hvor sports- og fritidsutstyr kan lånes.

Materialgjenvinningen må økes, i første omgang til 65 prosent innen 2035. Matavfall, sammen med slam og avfall fra jordbruket, må brukes til å lage jord og biogass. På anleggsplasser skal alle kjøretøyer og maskiner ha elektrisk drift, og det skal kreves og legges til rette for ombruk og gjenvinning av bygningsmaterialer. Bruken av torv i hager og parker må fases ut, for eksempel gjennom å innføre avgift på omsetning av dette.

Bærekraftige kommunale tjenester

De kommunale tjenestene må ha rutiner for ombruk av overskuddsutstyr og materiell. Alle engangsprodukter i plast i kommunale virksomheter må fases ut, og på kommunale tjenestesteder må det alltid tilbys kjøttfrie måltider, gjerne kombinert med en kjøttfri dag i

uka. Videre må det etableres systemer for ombruk av materialer, møbler, IKT, elektronikk og tekstiler for kommunens virksomheter.

3.3. Samarbeid og partnerskap

Offentlige instanser må sette klare mål for hva som skal oppnås og ta initiativ til idédugnader og opprettelse av arbeidsgrupper for spesifikke temaer for å finne tiltak og virkemidler som bringer oss til målet.

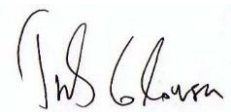
3.4. Tilrettelegging for bærekraftsarbeid lokalt og regionalt av forvaltningen

Statlige myndighetene må komme med klare statlige retningslinjer for arealpolitikken, forbruks- og avfallspolitikken samt for transport.

3.5. Vellykkete initiativer

Et eksempel av et regionalt initiativ er Mjøsaksjonen, hvor man jobbet med å hindre forurensning av Mjøsa. Nasjonalt og lokalt er et vellykket initiativ arbeidet med å øke materialgjenvinningen av avfallet gjennom systematisert sortering av avfallet og hjemmekompostering.

Med vennlig hilsen
Naturvernforbundet

Truls Gulowsen
leder

Sofie Van Canegem
fagrådgiver